

ПРЕДГОВОР

Разноврсност живота, коју препознајемо као биолошку разноврсност, односно биодиверзитет, представља једну од одређујућих карактеристика наше планете. Биодиверзитет Земље је, на основу свих досадашњих сазнања, јединствен унутар целокупне бесконачности универзума и, највероватније, непоновљив у датом облику и на самој Земљи.

Приближно пре око 11.000 година, са почетком свесног и циљаног бављења пољопривредом, по први пут се јавља феномен значајног повећања коришћења биолошких ресурса, односно природних производа водених и копнених екосистема, у функцији њихове експлоатације за даљи развој људске цивилизације и технологије. Све што се од тог времена до данас постигло на том плану има своје порекло у биљним или животињским организмима, односно животним заједницама и екосистемима чији су они део. Перманентни пораст интензитета коришћења природних ресурса са основним циљем задовољења све већих потреба растућег становништва, узроковао је бројне иреверзибилне негативне промене природне и животне средине, које су почеле да све више представљају извор одређених проблема. Међутим, тек пре тридесетак година долази до првог научно утемељеног упозорења, од стране Римског клуба, о свој озбиљности угрожавања животне средине и свих могућих глобалних последица. Као први извештај Римског клуба појављује се 1972. године књига „Границе раста“, која покреће расправу о драматичним питањима будућности човечанства. Упозорава се на опасност нарушавања еколошке равнотеже услед претеране и неконтролисане експлоатације природних ресурса, пре свега оних необновљивих. Указује се на *границе раста*, односно на међузависност у погледу пораста броја становника, производње хране, индустријске производње, потрошње енергије, потрошње природних ресурса и загађености животне средине. Многа од тих питања била су предмет интересовања Прве конференције Уједињених нација о животnoj средини, која је одржана у Стокхолму 1972. године, и за коју се сматра да је означила прекретницу у односу човечанства према животnoj средини. По први пут тада стиже на глобалном нивоу научно утемељено упозорење да природа не поседује неизмерна и неисцрпна богатства. Укључен је аларм упозорења да се природни ресурси не могу даље експлоатисати неконтролисано и прекомерно, без последица на свеукупно човечанство. Конференција усваја извештај Б.Ворда и Р.Дибоа „Земља-планета наша

једина“, са поруком да је Земља заиста једина и заједничка планета свих људи света, коју треба сачувати.

Друга, али по свом значају у погледу заштите животне средине историјска конференција Уједињених нација, јесте „Самит о Земљи“, Конференција УН о животној средини и развоју (UNICED), одржана у Рио де Жанеиру од 3-14. јуна 1992. године. Ова конференција усваја значајну декларацију којом је институционализован концепт одрживог/трајног/усклађеног развоја. Усвајању овог концепта на глобалном нивоу допринело је сазнање да је дошло до великих промена стања животне средине, загађености воде, ваздуха и земљишта, деградације многих екосистема и потрошње великих количина минералних и биолошких ресурса. На конференцији у Риу донети су следећи документи: Декларација о животној средини и развоју (Рио декларација), Агенда 21 (Програм активности за 21. век), Конвенција о промени климе, **Конвенција о биодиверзитету** и Принципи о управљању, заштити и одрживом развоју свих типова шума.

Актуелност и димензија проблема заштите средине и даљег развоја човечанства довели су до тога да се десет година након Конференције у Рио де Жанеиру релевантни стручњаци и политичари света поново окупе на Светском самиту о одрживом развоју у Јоханезбургу 2002. године (Рио + 10). Интересовање овог скупа поново је усредсређено на одрживи развој, с тим што је нагласак дат на проблем повећања сиромаштва људи у одређеним деловима света.

За овај скуп „Биодиверзитет на почетку новог миленијума“ свакако је најважнија Конвенција о биолошкој разноврсности из Рио де Жанеира. Потписале су је делегације 153. земље (међу њима и делегација тадашње СР Југославије). Конвенција је ступила на снагу 29. децембра 1993. године, а до сада је ратификована од стране преко 180 држава света. Предмет регулисања и циљ Конвенције јесу очување биолошке разноврсности, одрживо коришћење његових компоненти и праведна подела користи које проистичу из коришћења генетичких ресурса, као фундаменталног дела биодиверзитета. Основна порука коју у себи носи Конвенција је „екосистемски приступ“, односно препознавање чињенице да је наш однос према свим осталим живим организмима на Земљи дубоко интерактиван и да ће се све што чинимо у односу на природу повратно препознати у способности природе да задовољи наше будуће

потребе. На тај начин човечанство се препознаје као интегрални део укупне комплексности живота Планете, а не као специјални случај издвојен из природе и независан у односу на њене законитости.

Имајући у виду да се територија Србије и Црне Горе одликује великим биодиверзитетом, односно да се на овим просторима налазе значајни биолошки, односно (а посебно) генетички реурси у европским па и светским размерама, Савезна влада СР Југославије усваја 31. децембра 1993. године Резолуцију о политици очувања биодиверзитета у СР Југославији. Тај нормативни аспект представљао је основ и оквир адекватних деловања у том правцу. За научну политику везану за препознавање, вредновање и заштиту изузетне биолошке разноврсности на територији Србије и Црне Горе од великог је значаја публикација „Биодиверзитет Југославије са прегледом врста од међународног значаја“ (Уредници: В.Стевановић и В.Васић), коју су децембра 1995. године издали Биолошки факултета Универзитета у Београду и издавачка кућа „Еколибри“ у Београду. Издавање ове публикације, само три године након Конференције у Рио де Жанеиру, речито говори о способности наших стручњака да промптно реагују на светски актуелне проблеме и о нашим научним капацитетима способним да се баве проблемом заштите и одржања биодиверзитета. У изради ове монографије учествовало је укупно 39 аутора, који констатују да на територији наше земље живи преко 1600 органских врста од међународног значаја, односно

- врста које су укључене у европску црвену листу глобално угрожених биљних и животињских врста из 1991. године, односно врста које живе у региону који покрива Економска комисија УН за Европу, а за које се касније може утврдити да су угрожене у целом свету,
- врста за које је карактеристично да им се значајна пропорција укупног ареала, односно значајна пропорција њихове укупне бројности налази на територији Србије и Црне Горе и
- свих осталих врста које су признате као врсте од међународног значаја.

Штавише, у публикацији „Биодиверзитет Југославије са прегледом врста од међународног значаја“ на једном месту је обједињена не само тад, већ и у садашњем тренутку, па и у догледно време актуелна проблематика биодиверзитета, његов многоструки значај за човечанство и потребе његовог очувања. Поред општих места која су се односила на концепт биодиверзитета, међународне стандарде, критеријуме,

легислативу, факторе угрожавања, научне, економске и социјалне аспекте очувања биодиверзитета, у посебном делу монографије је врло детаљно обрађен велики број група организама распрострањених на територији Србије и Црне Горе. За сваку групу организама утврђен је број врста од међународног значаја, статус угрожености према IUCN критеријумима, положај врста у систему међународне легислативе, итд. Једном речју, ова публикација је у датом тренутку пружила најсавременије податке о биодиверзитету наше земље, информишући не само научну и стручну, већ и најширу јавност, о концепту биодиверзитета и значају његовог очувања. Она је у многим сегментима остала актуелна и данас.

Имајући у виду дугорочност, обим и мултидимензионалност проблема заштите и одрживог коришћења биодиверзитета за садашњи и будући развој људског друштва, циљ научног скупа „Биодиверзитет на почетку новог миленијума“, који се у организацији Одбора „Човек и животна средина“ Српске академије наука и уметности, одржава десет година након издавања монографије „Биодиверзитет Југославије са прегледом врста од међународног значаја“, јесте да пружи одговоре на неколико важних и перманентно актуелних питања. Та питања су:

а) Колико је у нашем друштву порасла свест о потреби заштите биодиверзитета, односно колико је брига о заштити у суштини декларативна, још увек прикривена свакодневном потребом да се биолошки ресурси неконтролисано користе, а колико је утемељена на реалној политици заштите, која, с једне стране, произилази из међународних докумената и, на другој страни, стварне потребе да се биодиверзитет на нашој територији очува и одрживо користи. Једном речју, колико смо спремни да озбиљна упозорења о спречавању рапидне ерозије биодиверзитета у свету прихватимо као један од најважнијих задатака у будућности, и, сходно нашим могућностима и људским капацитетима, адекватно партиципирамо у општим напорима да сачувамо биолошку разноврсност на делу територије над којом имамо право и ингеренције;

б) Шта је у међувремену још урађено у нашој земљи на плану инвентаризације биодиверзитета, имајући у виду да Конвенција о биодиверзитету међу првим тачкама овог веома значајног међународног документа наглашава значај инвентаризације и адекватна научних истраживања. Колико су код нас научна истраживања различитих аспеката биодиверзитета повезана и усмерена. Колико су

результати ових истраживања искоришћени у процени, валоризацији и заштити биодиверзитета;

в) Колики су стварни трошкови заштите биодиверзитета, тачније, који су економски механизми и модалитети потребни да би се остварио склад између заштите биодиверзитета и коришћења биолошких ресурса.

Надамо се да ће пленарни реферати и дискусије у оквиру научног скупа „Биодиверзитет на почетку новог миленијума“ дати бар делимично одговоре на постављена питања, а да ће неминовност суочавања са њима и многим другим, с њима повезаним питањима, бити подстицај за одржавање, надам се у догледно време, ширег научног скупа на тему заштите и одрживог коришћења биодиверзитета у нашој земљи, као субјекту који, због објективних околности, има значајну улогу у глобалним активностима на том плану.

У Београду, 28. октобра 2005. године

дописни члан Марко Анђелковић